

Koloproktologijos raida Lietuvoje

Development of coloproctology in Lithuania

Vytautas Zykas

Tel. +370 687 96533

El. paštas: vytautas.zykas@gmail.com

Šiame straipsnyje apžvelgiama koloproktologijos mokslo ir praktikos raida Lietuvoje nuo XVII–XIX a. bei atkūrus Lietuvos valstybingumą. Pateikiami duomenys apie specializuotos proktologinės pagalbos įkūrimą, pirmąsias sudėtingas koloproktologines operacijas, specialybės teisinio statuso kitimą. Straipsnyje apžvelgta Lietuvos koloproktologų draugijos raida ir veikla nuo jos įkūrimo 1991 metais iki šių dienų. Paminėtos visos disertacijos, apgintos Lietuvoje koloproktologijos tema bei apžvelgti svarbiausi leidiniai ir vadovėliai. Straipsnis gausiai iliustruotas lentelėmis bei paveikslais.

This paper offers a historical overview of the development of coloproctology in Lithuania. It depicts facts relating to the field during the 17th–19th century and after reestablishment of independence. Some data about the foundation of specialized services of coloproctology, the first major operations and legalisation of speciality are presented as well. The paper reviews the development of the Society of Coloproctology since its the establishment in 1991. All dissertations and major textbooks published on coloproctology in Lithuania are presented.

Storosios žarnos ir tarpvietės ligų gydymo tradicijos Lietuvoje yra gana senos. Šių ligų teorija ir praktika nagrinėta ir plėtotą senajame Vilniaus universitete, tarpukario Lietuvoje bei pokario laikotarpiu ir atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę.

Įdomesni faktai, susiję su proktologijos raida XVII–XIX a., pateikiami 1-oje lentelėje.

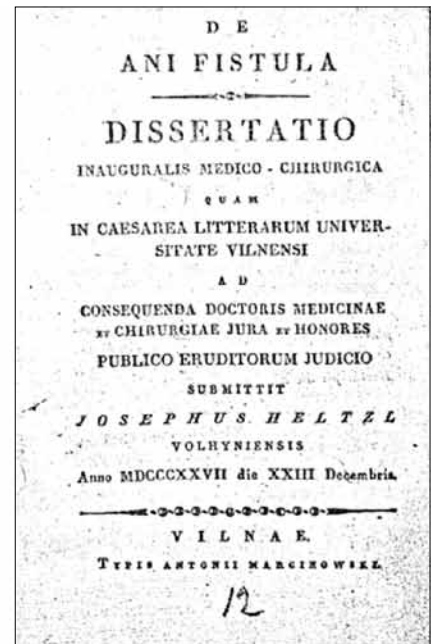
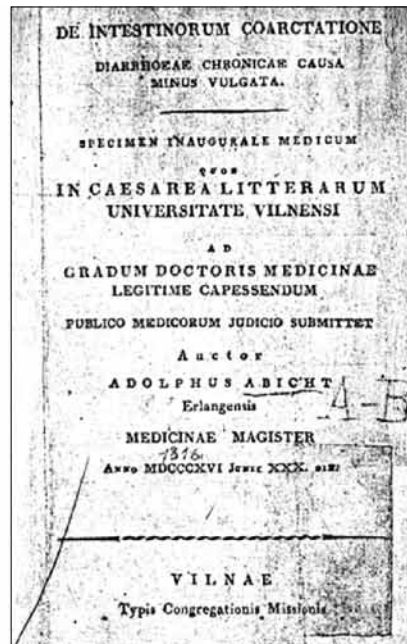
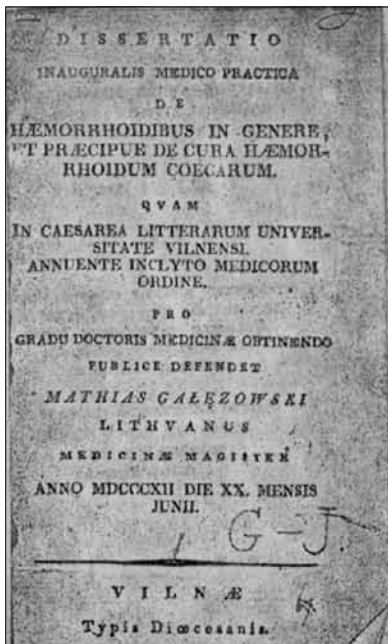
Senojo Vilniaus universiteto Medicinos fakultete apgintos 46 disertacijos, iš jų keturios skirtos storosios žarnos ir išangės patologijai. M. Galenzovskis 1812 m. paskelbtoje disertacijoje nagrinėjo hemorojų sukėliančias priežastis, aprašė kraujuojančio hemorojaus ir dizenterijos skirtumus [5]. A. Abichto disertacijoje, publikuotoje 1816 m., nagrinėjami žarnų susiaurėjimo klausimai [6]. 1827 m. J. Heltzlas disertacijoje apie išangės protakas aprašė ligatūrinį išangės fistulių gydymo

būdą [7] (1 pav.). 1842 m. H. Javlovskis savo disertacijoje-monografijoje „Apie tiesiosios žarnos vėžį“, aprašė pirmą sėkmingą tiesiosios žarnos amputaciją, kuri buvo atlikta Vilniuje 1840 m. liepos 13 d. [8] (2 pav.). Tokia operacija buvo pirmoji Rusijos imperijoje, ją atliko paskutinis Vilniaus medicinos mokyklos chirurgijos profesorius J. Koženevskis (3 pav.). Operaciją stebėjo Petrapilio medicinos ir chirurgijos daktaras Spaskis, rektorius Mianovskis ir chirurgijos profesorius K. Porcijanka [8, 9]. Kitą tiesiosios žarnos amputacijos operaciją Rusijos imperijoje Sankt Peterburge (Petrapilyje) tik po septynerių metų atliko I. F. Geifelderis (vyresnysis) [10].

1918 m. atkūrus Lietuvos valstybingumą, medicinos vystymui buvo skiriama daug dėmesio. 1940 m. VII Lietuvos chirurgų draugijos suvažiavimo darbuose atsispindėjo sukaupta proktologinių ligų gydymo

1 lentelė. Įdomesnių istorinių faktų, susijusių su proktologijos raida XVII–XIX a. pasaulyje ir Lietuvoje, paralelės

Europoje ir JAV	Metai	Metai	Lietuvoje
Šarlis Fransua Feliksas operavo Prancūzijos karalių Liudviką XIV dėl analinės fistulės. Už šį poelgį balveriai – barzdaskučiai chirurgai buvo priimti į medikų luomą [1].	1686	1823	Frankas knygoje „Praktiški medicinos patarimai“ aprašė tiesiosios žarnos vėžio priežastis, paplitimą, gydymą ir pasekmes [4].
Liudvikas XV įkūrė Karališkąją chirurgijos akademiją. Chirurgai prilyginti kitiems gydytojams [1].	1731	1812	M. Galenzovskis parašė disertaciją apie hemorojaus priežastis ir gydymą [5].
Dž. Morganjis (1682–1771) aprašė tiesiosios žarnos <i>columnae anales</i> [2].		1816	A. Abichtas parašė disertaciją apie lėtinį viduriavimą, kurio priežastis – žarnyno susiaurėjimas [6].
D. Hiltonas (1804–1878) aprašė ir jo vardu pavadinta <i>linea alba</i> [2].		1827	J. Heltzlas parašė disertaciją apie išangės fistules, jų klasifikaciją ir ligatūrinio gydymo būdus [7].
Proktologijos istorijos pradžia siejama su Londone F. Selmano įkurta Šv. Morkaus 14 lovų ligonine [2].	1835	1842	H. Javlovskis publikavo disertaciją-monografiją apie tiesiosios žarnos vėžį [8].
Ž. Lisfrankas atliko pirmąją pasaulyje tiesiosios žarnos amputaciją vėžiu sergančiam ligoniui [3].	1826	1840	J. Koženevskis atliko pirmąją Lietuvoje tiesiosios žarnos amputaciją vėžiu sergančiam ligoniui [8, 9].

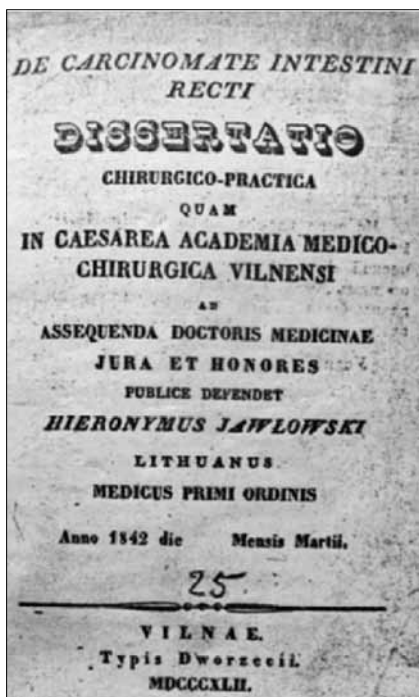

1 pav. Vilniaus universitete XIX a. apgintos disertacijos proktologijos tematika (M. Galenzovskio disertacija, apginta 1812 m.; A. Abichto disertacija, apginta 1816 m.; J. Heltzlo disertacija, apginta 1827 m.)

patirtis. V. Tumasonis (4 pav.) publikavo pranešimą „*Fissurae ani* gydymas dekstrozės-glicerino tirpalu“ [11], J. Žemgulys (5 pav.) – „Ambulatorinis chirurgiškas hemorojų gydymas“ [12]. Deja, 1941 m. birželį J. Žemgulys, kartu chirurgai A. Gudonis ir S. Mačiu-

lis bei medicinos sesuo Z. Kunevičienė buvo sovietų suimti operacinėje ir žiauriai nukankinti.

Pokario metais chirurgija ėmė specializuotis į atskiras sritis – traumatologiją, vaikų chirurgiją, onkologiją ir kt. Specializuotų chirurgijos skyrių raida Kaune matoma

2 pav. H. Javlovskio disertacija apie tiesiosios žarnos vėžį, apginta 1842 m.

3 pav. Juzefas Koženevskis (1806–1870)

4 pav. Vaclovas Tumasonis (1909–1997)

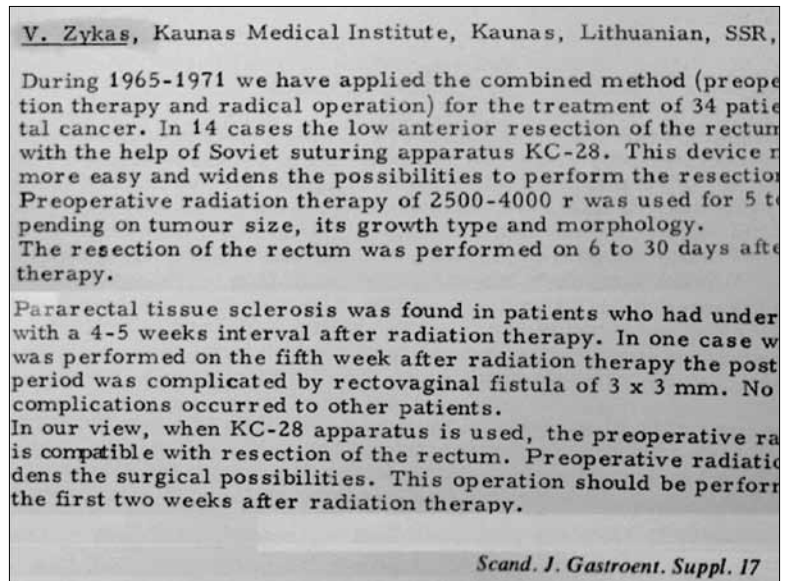
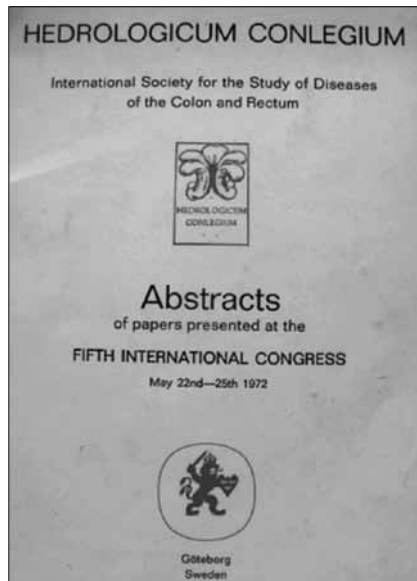
5 pav. Juozas Žemgulyš (1890–1941)

2-oje lentelėje. Proktologija buvo viena iš paskutinių įteisintų chirurgijos specialybių – koloproktologines operacijas atlikdavo bendro profilio chirurgai. 1953 m. A. Stropus atliko proktoplastiką Svensono metodu vaikui, 1967 m. V. Zykas tokią operaciją pirmą kartą atliko suaugusiam pacientui. 1968 m. V. Zykas atliko pirmąją žemą priekinę tiesiosios žarnos rezekciją ir panaudojo siuvimo aparatą KC-28 [20]. Šios operacijos metodika ir rezultatai buvo pristatyti tarptautiniame koloproktologų kongrese Geteborge 1972 m. [21] (6 pav.). 1982 m. atidarytas pirmasis specializuotas proktologijos poskyris Kauno 2-oje klinikinėje ligoninėje. 1994 m. čia atlikta pirmoji Lietuvoje koloproktektomija ir *ileo pouch* – analinė plastika. Operaciją atliko V. Zykas, A. Tamelis ir Ž. Saladžinskas (7 pav.). Vėliau šiame skyriuje buvo atliktos dar trys tokios operacijos [22].

Matydami specializuotos chirurgijos pasiekimus ir svarbą, koloproktologų entuziastų būrys Kaune 1991 m. lapkričio 28 d. įkūrė Lietuvos proktologų (vėliau Lietuvos koloproktologų – LKD) draugiją. Pirmuoju draugijos prezidentu buvo išrinktas V. Zykas, viceprezidentu – vilnietis dr. R. Keblas. 2002 m. draugijos prezidentu tapo N. E. Samalavičius. Pirmoji Lietuvos proktologų

2 lentelė. Specializuotos chirurgijos raida Kaune

Specialybė	Įkūrimo metai	Gydymo įstaiga	Vedėjas / vadovas
Traumatologija [13]	1941 1946	Universiteto klinikos (Vytauto pr. 59) Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninė	Z. Rudaitis T. Šiurkus
Vaikų chirurgija [14]	1940 1948	Universiteto klinikos Srities klinikinė ligoninė	V. Kuzma A. Stropus
Onkologija [15]	1945	Kauno onkologinis dispanseris	J. Jaržemskas
Neurochirurgija [16]	1951	Srities klinikinė ligoninė	L. Klumbys
Urologija [17]	1955	Respublikinė Kauno klinikinė ligoninė	Č. Sinkevičius
Krūtinės ląstos chirurgija [18]	1956	Respublikinė Kauno klinikinė ligoninė	J. Jocius
Kardiochirurgija [19]	1963	Respublikinė Kauno klinikinė ligoninė	J. Brėdikis
Proktologija	1982	Kauno 2-oji klinikinė ligoninė	V. Zykas

6 pav. Pirmas Lietuvos koloproktologų skaitytas pranešimas užsienyje – Geteborge (Švedijoje). Tema „Priekinė žema tiesiosios žarnos rezekcija panaudojant cirkuliarų siuvimo aparatą po priešoperacinio spindulinio vėžio gydymo“**3 lentelė.** Pranešimų ir publikacijų, paskelbtų Lietuvos koloproktologų draugijos (LKD) suvažiavimuose, skaičius

	LKD suvažiavimai							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	Iš viso
Atstovautos valstybės	8	5	1	1	7	8	12	28*
Skaityti pranešimai	37	29	30	25	34	24	41	220
Išspausdinti straipsniai ir kitos publikacijos	75	49	28	45	34	20	31	282

* Iš viso dalyvavo pranešėjai iš 28 valstybių.

7 pav. Pirmąją koloproktotomiją ir *ileo pouch* – analinę plastiką atlikę chirurgai (iš kairės) A. Tamelis, V. Zykas ir Ž. Saladžinskas su operuota paciente

draugijos konferencija įvyko Kaune 1993 m. (8 pav.). Nuo to laiko įvyko septyni draugijos suvažiavimai bei daug kitų renginių. Visuose renginiuose pranešimus skaitė Lietuvos chirurgai ir svečiai (3 lentelė), buvo spausdinami suvažiavimų pranešimai ir tezės (9 pav.). Pagrindiniai LKD veiklos etapai išvardyti 4-oje lentelėje.

Ilgainiui koloproktologija įgijo teisinį statusą: 1993 m. patvirtinta SAM gydytojo proktologo pareigybė ir specialybė, 1994 m. patvirtintas SAM neetatinis vyriausiasis specialistas proktologas, 1997 m. – kolo-proktologas. Šiuo metu kvalifikuota proktologinė pagalba teikiama Kauno, Vilniaus, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio ir kt. ligoninėse.

Koloproktologų mokslinė veikla atsispindėjo publikacijose ir apgintose disertacijose. Iki 2010 m. buvo apginta 17 disertacijų, tarp jų 4 habilituoto daktaro ir 13 daktaro disertacijų įvairiais proktologijos klausimais (5 lentelė).

Tolesnei koloproktologijos pažangai ir vystymuisi reikėjo ne vien mokslinių publikacijų, bet ir praktinių bei mokymo leidinių, skirtų chirurginio ir terapinio profilio gydytojams ir studentams bei rezidentams. Prof. M. Krikštopaičio parengtame leidinyje „Klinikinė gastroenterologija“ (Vilnius, 1979 m.) doc. A. Irnius parašė 30 puslapių apimties skyrių „Storosios žarnos ligos“, o po devynerių metų išėjusioje antroje šios knygos laidoje skyrių išplėtė papildydamas išangės ligomis ir pavadino „Koloproktologija“. Čia glaustai išdėstyti pagrindiniai

8 pav. Pirmosios Lietuvos proktologų draugijos konferencijos dalyviai 1993 m. Kaune

9 pav. Leidiniai, kuriuose publikuoti LKD septynių suvažiavimų darbai (straipsniai, tezės ir kt.)

4 lentelė. Pagrindiniai koloproktologijos draugijos veiklos etapai

Etapai	Data	Vieta
Ivyko Lietuvos proktologų draugijos (LPD) steigiamasis susirinkimas	1991 11 28	Kaunas
Įregistruoti LPD įstatai	1992 04 02	
Pirmoji LPD konferencija	1993 09 23–24	Kaunas
Antroji Lietuvos koloproktologų draugijos (LKD) konferencija	1996 05 19–21	Vilnius
Įregistruoti nauji LKD įstatai	1996 11 20	
Trečiasis LKD suvažiavimas	1999 09 23–24	Panevėžys
Ketvirtasis LKD suvažiavimas	2002 05 9–10	Klaipėda
Penktasis LKD suvažiavimas	2005 05 05–06	Vilnius
Šeštasis LKD suvažiavimas	2008 04 24–25	Vilnius
Septintasis LKD suvažiavimas	2011 04 29–30	Vilnius
Aštuntasis LKD suvažiavimas (numatomas)	2014 04 24-25	Vilnius

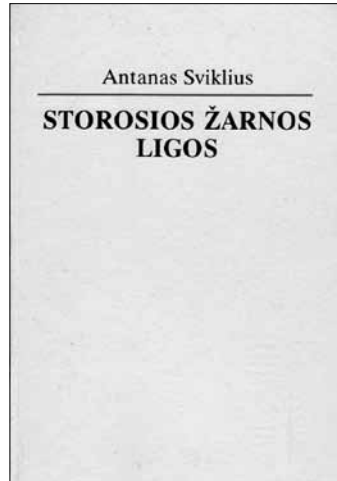
duomenys apie storosios žarnos ligų etiologiją, kliniką, diagnostiką ir gydymą. 1989 m. pasirodė prof. A. Irniaus knyga „Storosios žarnos ligos“. Prof. A. Sviklius Vilniuje 1995 m. išleido knygą „Storosios žarnos ligos“, kurioje apibendrina literatūros duomenis ir savo patirtį diagnozuojant ir gydant storosios žarnos, išangės ir aplinkinių audinių ligas (10 pav.). Kintančios mokslo žinios bei sukaupta praktinė patirtis leido parengti kolektyvinį leidinį. V. Zykas, D. Pavalkis, bendradarbiaudami su A. Tameliu ir Ž. Saladžinsku, 1999 m. Kaune

išleido vadovėlį „Storosios žarnos chirurginės ligos“, skirtą gydytojams ir studentams. Jame plačiai aptariami diagnostikos ir gydymo klausimai, nauji gydymo metodai ir jų rezultatai (11 pav.). Knygoje „Klinikinė gastroenterologija“ (red. A. Irnius ir L. Kupčinskas, Vilnius, 2002 m.) N. E. Samalavičius parašė skyrių „Dažniausios koloproktologinės ligos“. Knygoje „Chirurgija“ (red. J. Pundzius, Vilnius, 2006) yra skyrius „Storosios žarnos ligos“, kurio autoriai – D. Pavalkis, A. Tamelis, Ž. Saladžinskas.

5 lentelė. Disertacijos, apgintos koloproktologijos tematika (iki 2010 metų)

Autorius	Tema	Igytas laipsnis	Gynimo metai	Gynimo įstaiga
Petras Norkūnas	Duomenys apie tiesiosios žarnos vėžio diagnostiką, gydymą ir profilaktiką	Habil. dr.	1969	VU
Vytautas Zykas	Diagnostikos ir prognozavimo sistema chirurginiu ir kombinuotu būdu gydant sergančiuosius tiesiosios žarnos vėžiu	Habil. dr.	1985	Maskvos P. Gerceno onkologijos MTI
Dainius Pavalkis	Storosios žarnos vėžio diagnostikos metodų analizė, gydymo rezultatų prognozavimas ir vertinimas	Dr. (HP)	2006	KMU
Narimantas Evaldas Samalavičius	Storosios žarnos ir išangės ligų chirurginio gydymo optimizavimas	Dr. (HP)	2006	VU
Antanas Norveišis	Hemorojaus gydymo novokaino-spirito blokadomis ir kompleksiniu injekciniu metodu palyginimas	Dr.	1978	VVU
Dainius Pavalkis	Ligonių su dvivamzdėmis ir kraštinėmis kolostomomis rehabilitacija	Dr.	1990	VU
Arvydas Burneckis	Tiesiosios žarnos vėžio suderintas spindulinis gydymas, panaudojant Cf52 gama ir neutronų spinduliavimą	Dr.	1993	VU
Žilvinas Saladžinskas	Išangės sutraukiamųjų raumenų ir distalinės tiesiosios žarnos dalies motorikos nepakankamumo priežastys, diagnostika ir gydymas	Dr.	1994	KMA
Algimantas Tamelis	Išangės anatominių struktūrų pokyčių reikšmė hemorojaus gydymui	Dr.	1995	KMA
Pavel Elsakov	Storosios žarnos vėžio ankstyvoji diagnostika, panaudojant fibrokolonoskopiją	Dr.	1995	VU
Robertas Bagdzevičius	Vaikų vidurių užkietėjimų diferencinė diagnostika ir atranka chirurginiam gydymui	Dr.	1997	KMA
Narimantas Evaldas Samalavičius	Šeiminė adenominė polipozė ir ja sergančiųjų gydymas Lietuvoje	Dr.	1999	VU
Rasa Jančiauskienė	Gaubtinės ir tiesiosios žarnos vėžio chemoterapijos veiksmingumo įvertinimas	Dr.	2006	KMU
Eligijus Poškus	Vieno etapo chirurginio storosios žarnos kairės pusės vėžio sukkelto nepraeinamumo gydymo optimizavimas	Dr.	2007	VU
Tomas Poškus	Hemorojaus gydymo metodų palyginamasis tyrimas	Dr.	2008	VU
Saulius Švagždys	Tiesiosios žarnos adenokarcinoma: angiogenezės ir matrikso metaloproteinazių MMP-2, MMP-3 prognozinė vertė	Dr.	2009	KMU
Tadas Latkauskas	Sergančiųjų II–III stadijos tiesiosios žarnos vėžiu chirurginio gydymo rezultatų įvertinimas po priešoperacinio spindulinio ir chemospindulinio gydymo	Dr.	2010	KMU

VU – Vilniaus universitetas, KMA – Kauno medicinos akademija, KMU – Kauno medicinos universitetas, MTI – mokslo tyrimo institutas

10 pav. A. Sviklius „Storosios žarnos ligos“, Vilnius, 1995 m.

11 pav. V. Zykas, D. Pavalkis „Storosios žarnos chirurginės ligos“, Kaunas, 1999 m.

Ž. Saladžinsko iniciatyva Lietuvoje įkurta stomų turinčių pacientų draugija, kuri 1997 m. įteisinta kaip asociacija „Diena“. Pirmasis stomos priežiūros konsultacinis kabinetas Lietuvoje įkurtas Kauno medicinos akademijos II-oje chirurgijos klinikoje.

LITERATŪRA

1. Buchman P. Historischer Ruckblick. In: Lehrerbuch der Proktology. Bern, 1985; p. 1–2.
2. Rivkin VL, Gureeva ChF, Meituv MB. Apie tiesiosios žarnos studijų istoriją. Proktologijos apybraiža. Kn.: Apie tiesiosios ir gaubtinės žarnos ligas. Maskva, 1976; p. 108–113 (rus.).
3. Goligher JC. Treatment of carcinoma of the rectum. In: Surgery of the anus rectum and colon. London, 1981.
4. Frank J. Praxeos medicae universale praecepta. Lipsiae, 1821. Cit. Skardžiuvienė V, Teličėnas A. Onkologijos raida Lietuvoje iki XX a. Vilnius, 1988.
5. Gałęzowski M. De Haemorrhoidibus in genere et praecipue de cura haemorrhoidum coecarum. Vilnae, 1812.
6. Abicht A. De intestinorum coarctatione, Vilnae, 1816.
7. Heltzl J. De ani fistula. Vilnae, 1827.
8. Jawlowski H. De carcinomate intestini recti. Vilnae, 1842.
9. Medicinos enciklopedija. T. 2. Vilnius, 1993, p. 489.
10. Choldin SA. Tiesiosios žarnos piktybiniai navikai. Leningradas, 1955 (rus.).
11. Tumasonis V. Fissurae ani gydymas dekstrozės-glicerino švirkštimais. Medicina 1940; 8–9: 628–630.
12. Žemgulys J. Ambulatorinis chirurgiškasis hemorojų gydymas. Medicina 1940; 8–9: 620–628.
13. Petrulis A. Traumatologijos ir ortopedijos klinika. Kn.: Aukštosios medicinos studijos Kaune. Kaunas, 1997; p. 171–173.
14. Barauskas V, Trumpulytė L, Urmonas V. Vaikų chirurgijos klinika. Kn.: Aukštosios medicinos studijos Kaune. Kaunas 1997; p. 179–181.
15. Abraitis B (l.e. rektorius pareigas). J. Jaržemsko charakteristika. Protokolas 1947.10.10.
16. Šidiškis J. Neurochirurgijos klinika. Kn.: Aukštosios medicinos studijos Kaune. Kaunas, 1997; p. 153–155.
17. Radvičius A, Tulaba A. Docentą Česlovą Sinkevičių prisimenant. Medicina 2002; 38 (1 priedas): 3–4.
18. Kunigėlis G, Bagdonas E, Rubikas R. Torakalinės chirurgijos klinika. Kn.: Aukštosios medicinos studijos Kaune. Kaunas, 1997; p. 168–170.
19. Dumčius A. Kardiochirurgijos klinika. Kn.: Aukštosios medicinos studijos Kaune. Kaunas, 1997; p. 146–149.
20. Zykas V. Priekinė žema tiesiosios žarnos rezekcija vėžio atveju ir siuvimo aparato KC-28 panaudojimas. Sveikatos apsauga 1973; 7(211): 25–28.
21. Zykas V. The use of suturing apparatus KC-28 in the treatment of rectal cancer by means of the low anterior resection of the rectum preceded by preoperative radiation. Hedrologicum conlegium. Abstracts. Scand J Gastroent 1972 (suppl 17).
22. Zykas V. Ileo pouch – analinė anastomozė po proktokolektomijos: pradinė patirtis. Medicina 1996; 5(32): 37–40.